

RECENZIJOS

Daniel Petit, **Apophonie et catégories grammaticales dans les langues baltiques**, Leuven–Paris, Peeters, 2004, 436. (Collection Linguistique publiée par la Société de Linguistique de Paris, LXXXVI).

Tai aštuoniasdešimt šeštas kalbotyros serijos tomas, išleistas garsiosios Paryžiaus lingvistų draugijos. Veikalo autorius Danielis Petit'as yra jaunas prancūzų baltistas ir indoeuropeistas, Paryžiaus Aukštosios pedagoginės mokyklos (École Normale Supérieure) profesorius, studijavęs klasikinę filologiją ir lyginamąją indoeuropiečių gramatiką Paryžiuje ir Vienoje, o pats veikalas parengtas pagal habilitacijos disertaciją, apgintą 2002 m. spalio 12 d. Sorbonoje¹.

Nors D. Petit'as yra jaunas, jo baltistikos darbai jau yra sulaukę labai palankių atsiliepimų². Mano dėmesį jaunasis mokslininkas patraukė 1998 metais, kai prestižiniame prancūzų kalbotyros žurnale *Bulletin de la Société de linguistique de Paris* aptikau jo kvalifikuotai parašytas kelių baltistinių leidinių recenzijas, t. y. žurnalo *Linguistica Baltica* (I), *Colloquium Pruthenicum primum*, *Analecta Indoeuropaea Cra-*

coviensia ir P. U. Dini knygos *Le lingue baltiche* (žr. BSL XCII 2, 1997, 304–310; XCIII 2, 1998, 305–315). Netrukus D. Petit'as paskelbė labai profesionalią olandų baltisto R. Derkseno monografijos *Metatony in Baltic* recenziją (BSL XCIV 2, 1999, 240–248). Pastaroji recenzija aki-vaizdžiai rodo Petit'o kompetenciją iš baltų ir indoeuropiečių kalbotyros, ypač iš fonologijos ir morfo(no)logijos. Naujausių baltistinių veikalų recenzijos D. Petit'ui, rodos, tapo įprastos, o BSL skaitytojams – laukiamos (žr. BSL XCV 2, 2000, 257–262; XCVI 2, 2001, 240–251; XCVIII 2, 2003, 242–247, 339–353; XCIX 2, 2004, 254–269).

Pirmasis baltistinis D. Petit'o tyrimas išspausdintas 1998 m. Tai studija „À propos du lituanien *Sámbaris*: la racine IE **bher-* en baltique orientale“ (BSL XCIII 1, 229–288), kurioje, kruopščiai išanalizavęs ide. **bher-* 'nešti' atitikmenis, autorius priėjo prie išvados, kad lie. *sambaris* ir sl. *sъборъ* yra savarankiški dariniai, tad jų nereikėtų laikyti bendro baltų ir slavų pagonių kulto reliktais³.

Skyrium minėtina daugiausia apžvalginio pobūdžio publikacija „Introduction au lituanien“, paskelbta Paryžiaus Aukštosios pedagoginės mokyklos lingvistiniame metraštyje *LALIES* (XIX, 1999, 7–135). Šiame monografijos apimties darbe, susidedančiame iš penkių studijų, kompetentingai ir originaliai aptariamos lietuvių kalbos fonologijos (pagrindinis dėmesys

¹ Ten pat 1996 m. apginta ir daktaro disertacija iš graikų kalbos refleksyviųjų įvardžių. Disertacijoje remiamasi plačiu indoeuropietiškuoju kontekstu, taip pat ir baltų kalbų faktais. Po keleto metų išleistoje monografijoje (žr. D. Petit, **syē* en grec ancien: la famille du pronom réfléchi, Leuven, 1999) jos autorius pristatomas kaip specializuojąs iš indoeuropiečių kalbų (ypač graikų ir baltų) istorinės kalbotyros.

² Žr., pvz., V. Ambrazas, Nauji prancūzų mokslininko darbai apie lietuvių kalbą, – ALL XLII, 2000, 214–220.

³ Minimų žodžių bendros kilmės hipotezę išskėlė P. U. Dini (A propos du vieux sl. *sъборъ*, – *Analecta Indoeuropaea Cracoviensia Ioannis Safarewicz memoriae dicata*, ed. W. Smoczyński, Cracoviae, 1995, 147–152).

skiriamas kirčiavimui), vardažodžio morfologijos (linksnuočių sistema ir gramatinės giminės raiška), veiksmožodžio morfologijos (diatezės ir pasyvo raida) ir dalyvių sintaksės problemos. Minimas publikacijas recenzavo ir labai gerai įvertino žymus baltų kalbų gramatikos, ypač sintaksės specialistas Vytautas Ambrazas⁴.

Be minėtų publikacijų, Petit'as yra paskelbęs vertingų baltų kalbotyros straipsnių⁵. Visai neseniai išspausdinta studija apie baltų ir slavų santykius paties Petit'o sudarytame leidinyje – žurnalo *Histoire. Épistémologie. Langage* tome, kurio didžioji dalis skirta baltų kalbotyrai (p. 5–119)⁶.

Netrumpu ir recenzijai gal kiek neįprastu įvadu siekta pabrėžti jauno ir talentingo frankofonijos pasaulio baltisto mokslinį aktyvumą ir profesinę kompetenciją, kurią tik sustiprina tai, kad Petit'as laisvai kalba lietuviškai (šia kalba Vilniaus universitete yra skaitęs paskaitų), gerai išmano latvių ir prūsų kalbas. Baltistė,

⁴ „Darbai labai turiningi, kompaktiški, juose išryškėja geras tiriamų dalykų išmanymas ir aukštas filologinės kultūros lygis“ (V. Ambrazas, op. cit., 219).

⁵ Žr. *Historische Sprachforschung*, CXIII, 2000, 259–275 (apie lie. *stuomuõ / stomuõ* ir laringalų teoriją); BSL XCV 1, 2000, 119–146 (lie. *taūsti, čiūtnas* ir ide. 'tautos' pavadinimas); BSL XCVI 1, 2001, 285–310 (dėl lie. „bevardės giminės“ būdvardžių); BSL XCVII 1, 2002, 245–282 (apie vokalizmo trumpinimą ir metatoniją lie. būsimajame laike); Blt XXXV 1, 2001, 29–43 (dėl prūsų kalbos bevardės giminės daiktavardžių); Blt XXXVI 2, 2002, 173–188 (dėl *SVO* taisyklės prūsų kalboje); Res Balticae, VII, 2001, 85–92 (dėl kai kurių la.rieveiksmių); Res Balticae, VIII, 2002, 67–91 (pr. *lagno*, lie. *jėknos*: šaknies apofonija ir heteroklitinė daryba); Res Balticae, IX, 2004, 121–146 (dėl lie. *svėčias / viešniā*); LALIES, XXIV, 2004, 206–228 (apie graikų ir baltų kalbų priegaides), ir kt.

⁶ Žr. D. Petit, *Les langues baltiques et la question balto-slave, – Histoire. Épistémologie. Langage*, XXVI 2, 2004, 7–41. Žurnalą leidžia tarptautinė kalbotyros istorijos ir epistemologijos draugija (Société d'histoire et épistémologie des sciences du langage).

beje, yra ir mokslininko žmona Justyna, Poznanės universiteto auklėtinė. Su ja parengtas ir išleistas latvių kalbos vadovėlis⁷.

Recenzuojamoji Petit'o knyga yra skirta apofonijai baltų kalbų gramatinėje struktūroje, arba gramatinei apofonijai. Tiriamasis reiškinytis yra vertinamas ide. lyginamosios istorinės gramatikos požiūriu, t. y. užsibrėžta nustatyti iš ide. prokalbės paveldėtus apofonijos atvejus ir užsikonservavusias išnykusios kaitos liekanas.

Be įprastų kiekvienam mokslo veikalui dalių, t. y. pratarinės, trumpo įvado (p. 5–13), išvadų (p. 363–374), žodžių rodyklės (p. 375–410) ir bibliografijos (p. 411–436), monografija susideda iš šešių skyrių, kurių apimtį daugiausia lėmė mokslininko turėtų duomenų kiekis. Kiekvieno skyriaus objektas yra paveldėtosios apofonijos būklė, apibūdinanti atskirą gramatinę kategoriją, pvz., giminės, nuosakos, asmens. Pabrėžtina, kad monografijos autorių domina tik balsių kaita, vykstanti žodžių ir jų formų šaknyse (šakninė apofonija). Kaip paveldėtoji apofonija manifestuojama priesagose, galėtų būti kito monografinio tyrimo tema.

Aptariamojo veikalą didžiąją dalį (apie 2 trečdalius) sudaro trys skyriai, kuriuose tiriama, kiek paveldėtąją šakninę apofoniją išlaikė gramatinės linksnio (p. 23–121), nuosakos (p. 193–288) ir laiko (p. 289–361) kategorijos. Įskaičius (p. 123–169), o ypač giminės (p. 171–191) ir asmens (p. 15–22) kategorijas kreipiama gerokai mažiau dėmesio, mat jų ryšys su paveldėtąja balsių kaita baltų kalbose yra palyginti menkas (asmens kategorijos raiškai balsių kaita, rodos, nebuvo būdinga jau ide. laikais, žr. toliau).

Baltų ir indoeuropiečių lyginamosios istorinės kalbotyros tyrėjams yra žinoma, kad baltų kalbos yra išlaikiusios paveldėtosios ide. apofonijos pagrindinius bruožus, o kai kuriuos balsių kaitos tipus atnaujinusios, ką ne ką ir praradusios⁸.

Lietuvių kalbos balsių kaitą žodžių šaknyse iš klasikinės ide. kalbotyros pozicijų pirmieji ap-

⁷ J. Petit, D. Petit, *Parlons letton*, Paris, 2004.

⁸ Žr. C. S. Stang, *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen*, Oslo etc., 1966, 120 tt.; Z. Zinkevičius, *Lietuvių kalbos istorinė gramatika*, I, Vilnius, 1980, 89 tt., ir kt.

rašė A. Schleicheris ir A. Leskienas⁹ (F. Kuršaičio gramatikoje daugiausia remtasi Schleicheriu). Vėliau lietuvių kalbos ir apskritai baltų kalbų apofonija ir diachroniškai, ir sinchroniškai tyrė daugelis mokslininkų. Iš diachroninių tyrimų pirmiausia minėtini fundamentalūs indoeuropeistiniai J. Kuryłowicziaus veikalai¹⁰, S. Karaliūno darbas¹¹, R. Venckutės disertacija ir straipsniai¹² (pastarosiose publikacijose istorinės išvados yra paremtos lietuvių kalbos balsių kaitos posistemų tyrimu). Didžiausias grynai sinchroninio pobūdžio darbas yra G. Akelaitienės daktaro disertacija¹³ (autorė remiasi A. Girdenio konspektyviai išdėstytais apofonijos mikrosistemų aprašymo principais¹⁴).

⁹ Žr. A. Schleicher, Litauische Grammatik, Prag, 1856; A. Leskien, Der Ablaut in den Wurzelsilben im Litauischen, Leipzig, 1884. Apie lietuvių kalbos apofonijos tyrimų pradžią žr. G. Akelaitienė, Balsių kaitos aprašai nuo Augusto Schleicherio iki Kazimiero Jauniaus, – ALL XLIII, 2000, 3–10.

¹⁰ J. Kuryłowicz, L'apophonie en indoeuropéen, Wrocław, 1956; i d e m, Indogermanische Grammatik, II. Akzent, Ablaut, Heidelberg, 1968.

¹¹ Žr. S. Karaliūnas, Baltų kalbų struktūrų bendrybės ir jų kilmė, Vilnius, 1987, 149–215 (apofonijos ie : ei ir uo : au susidarymas rytų baltų kalbose).

¹² Р. Венцкуте, Литовский аблаут (современное состояние и и.-е. модель). Диссертация канд. филол. н., Москва, 1971; R. Venckutė, Metatonija, apofonija ir neopofonija, – Blt XVII 2, 1981, 177–184; i d e m: Lietuvių kalbos kiekybinė balsių kaita (apofonija), – Blt XIX 2, 1983, 125–129; Apie reguliarius ir neregulius apofoninius santykius dabartinėje lietuvių kalboje, – Klb XXIII 1, 1971, 79–88.

¹³ Žr. G. Akelaitienė, Morfonologinės balsių kaitos dabartinėje lietuvių kalboje. Humanitarinių m. dr. disertacija, Vilnius, 1993; plg. t. p. a u t. straipsnius: Morfonologinės kiekybinės kaitos prezenso: preterito paradigmoje, – Kalbotyra, XLIII 1, 1994, 5–10; Kiekybinės kaitos ir jų ikoninė funkcija, – Kalbotyra, XLIV 1, 1995, 5–11; Morfonologinės balsių kaitos funkcijos, – Blt XXXII 1, 1997, 49–55, ir kt.

¹⁴ Žr. A. Girdenis, Morfonologijos reiškieniai, – Dabartinės lietuvių kalbos gramatika, red.

Nepaisant gana gausių darbų vis dėlto Petit'as pirmasis išsamiai ištyrė, kaip paveldėtoji apofonija reiškiasi visoje baltų kalbų gramatinių kategorijų sistemoje. Tai aptariamajam monografiniam tyrimui laiduoja naujumą. Kitu naujumo požymiu laikyčiau šiuolaikinės teoriškai pagrįstos metodologijos taikymą. Esu linkęs visiškai pritarti Petit'o išvadai, kad apofonijos manifestaciją šaknyse sąlygoja du tarpusavyje susiję veiksniai, t. y. 1) žodžio šaknies sandara ir 2) žodžio morfologinis tipas: šaknies apofonija, kurią implikuoja žodžio morfologinis tipas, realizuojama esant tam tikrai žodžio šaknies sandarai (plg. p. 366). Pavyzdžiui, *a* asmenuotės veiksmožodžiai manifestuoja (istoriškai) kiekybinę paveldėtąją apofoniją prezense-preterite paprastai tada, kai jų es. l. šaknis yra [CeRC-] sandaros (*peřka* : *piřko*, *reņka* : *riņko*, *veřka* : *viřko* ir t. t.). Jei es. laiko šaknies struktūra yra kitokia, minėta balsių kaita nevyks, plg. *lįpa* ir *lįpo*, *sūka* ir *sūko*. Kita vertus, apofonijos nepatirs ir [CeRC-] šaknies, bet *ia* asmenuotės veiksmožodžiai, plg. *geřbia* ir *geřbė*, *mėlžia* ir *mėlžė*, *teņpia* ir *teņpė*. Tai jokių būdu nereiškia, kad *ia* asmenuotė apskritai neimplikuoja apofonijos – kai es. laiko šaknis yra [CVC-] sandaros, balsių kaita reiškiasi, pvz.: *kėlia* : *kėlė*, *nėria* : *nėrė*, *rėmia* : *rėmė*, *lėkia* : *lėkė*, *slėpia* : *slėpė*, *gūria* : *gūrė*, *kūria* : *kūrė*, *stūmia* : *stūmė* (deja, čia jau išeiname už paveldėtosios balsių kaitos ribų)¹⁵.

Balsių kaitą lemiančių dviejų minėtų veiksnių tarpusavio sąveikos idėja laikytina perspektyvia ir aprašant dabartinių kalbų apofonijos sistemas. Į abu veiksnius – žodžio morfologinį tipą ir šaknies sandarą – yra atkreipę dėmesį ir ankstesni balsių kaitos tyrėjai¹⁶, tačiau

V. Ambrasas, Vilnius, 1994 (ir vėlesni leidimai), 41–49; i d e m, Morphology, – Lithuanian Grammar, ed. by V. Ambrasas, Vilnius, 1997, 59–76.

¹⁵ Iš tiesų vaizdas yra sudėtingesnis negu čia parodyta, nes į „žaidimo taisykles“ reikia įtraukti ne tik esamojo, bet ir būtojo kartinio laiko morfologinį tipą – *o* resp. *ė* asmenuotę.

¹⁶ Žr., pvz., R. Venckutė, – Blt XVII 2, 180 tt.; Blt XIX 2, 126 tt.; G. Akelaitienė, – Klb XLIII 1, 6 tt.

Petit'as bene pirmasis konstatavo šių veiksmių tarpusavio ryšį¹⁷.

Paveldėtoji apofonija baltų kalbose yra būdingesnė ne gramatikos, o leksikos (žodžių darybos) sistemai. Tai galėtų rodyti, kad daugelį senovinių balsių kaitos priešpriešų, kažkada apibūdinusių gramatines kategorijas, baltų kalbos prarado. Pagal santykį su paveldėtąja apofonija monografijoje skiriamos keturios gramatinių kategorijų grupės: 1) kategorijos, kurioms apofonija nebūdinga nuo ide. prokalbės laikų ir, suprantama, baltų kalbose negali būti jos pėdsakų (*asmens* kategorija); 2) kategorijos, kurių raiškai ide. prokalbėje galėjo būti pasitelkiamos balsių kaitos, tačiau baltų kalbose jų pėdsakų neaptinkama (*skaičiaus* ir *giminės* kategorijos); 3) kategorijos, ide. laikų paveldėtąją apofoniją baltų kalbose reprezentuojančios tik netiesiogiai, *membra disjecta* atvejais (*linksnio* kategorija); 4) kategorijos, kurių raiškoje paveldėtąją apofoniją baltų kalbos išlaikė, tiksliau – išplėtojo (*nuosakos* ir *laiko* kategorijos).

Paveldėtoji apofonija baltų kalbų gramatinėje sistemoje ir analizuojama remiantis minėta klasifikacija, išskyrus linksnio kategoriją, kuri aptarta iškart po asmens kategorijos. Klasifikacija, Petit'o pasiūlyta ištyrus medžiagą, tinka ne tik diachroninei analizei (žiūrima, ar ide. apofonija išlaikyta resp. ir atnaujinta, ar prarasta), bet ir sinchroniam aprašui, kai ieškoma atsakymo, ar tam tikrų kategorijų raiškai apofonija pasitelkiama ar ne (plg. p. 368). Kaip matyti iš autoriaus tyrimo rezultatų, ide. gramatinę balsių kaitą žodžių šaknyse baltų kalbos išlaikė tik nuosakos ir laiko kategorijose.

Svarbiausias ir neretai sunkiausias klausimas, į kurį turi atsakyti diachronijos tyrėjas – reiškinų formavimosi ir raidos chronologija. Neabejotina, kad baltų prokalbėje, ar bendrabaltiškais laikais, paveldėtoji gramatinė apofonija

buvo manifestuojama plačiau negu raštų epochos pradžios ar juo labiau dabartinėse baltų kalbose. Autorius kelia hipotezę, kad protobaltams buvo pažįstamos apofoninės priešpriešos šakninių žodžių paradigmoje (linksnio kategorija): sg. nom. paprastai manifestavęs pamatinį (pvz.: **peuk-* 'pušis', **uod-* 'vanduos'), o kiti linksniai – silpnąjį (šiuo atveju – **puk-*, **ud-*) laipsnį (žr. p. 71–120)¹⁸. Dėl to, ar protobaltai apofoniją panaudojo skaičiaus kategorijos raiškai, Petit'o nuomonė yra neigiamai. Ide. prokalbėje šio tipo gramatinė apofonija plačiau pažįstama veiksmožodžio sistemai (pvz., atematiniam prezensams, šakniniams perfektams), o vardažodžio sistemoje buvusi išimtinė. Vienintelį daiktavardžio atvejį pr. (vak. bl.) *wirds* 'žodis' (< ide. **urd^h-*): lie. *vardas*, la. *vārdas* (< ide. **urd^h-*), galintį reflektuoti sg. : pl. (kolektyvo) apofoninę priešpriešą, monografijos autorius linkęs interpretuoti kaip leksinius (tarminius) variantus (p. 128 t.). Tai, kad jokių ide. balsių kaitos pėdsakų neaptinkama baltų veiksmožodžio skaičiaus kategorijos raiškoje, atrodo netikėta, nes ide. atematinė veiksmožodžių prezense ir perfekte šakninė apofonija buvo reguliari, plg. ide. 1 sg. **h₁es-mi* 'esu' ... ir 1 pl. **h₁s-me-* ... (> s. i. *ásmi* ... ir *smáh* ...; gr. *εἶμι* ... ir *εσμεν* ...), p. 130. Analizė argumentuota, tačiau lieka neaišku, kaip autorius būtų linkęs interpretuoti S. Karaliūno prabaltams rekonstruojamas apofonines sg. : pl. priešpriešas, pvz.: 1 sg. **léid-mi* : 1 pl. **líd-mè* (atematinis tipas), 1 sg. **láid-ō* : 1 pl. **líd-mè* (mišrusis tipas)¹⁹. Gal tai baltų išplėtotą paveldėtoji pamatinio : silpnojo laipsnio kaita?

Kaip paveldėtoji balsių kaita pamažu nyksta, rodo ir istorinių laikų duomenys. Antai senuosiuose raštuose atematinio veiksmožodžio 'būti' es. l. veikiamasis dalyvis *s-antis* 'esantis' (< ide. **h₁s-ont-*), pasižymintis silpnuoju (nuli-

¹⁷ Visai kitas dalykas yra neseniai pastebėtas polinkis derinti kamiengalio ir šaknies vokalizmą (tam tikra sinharmonizmo apraiška) preterito paradigmoje, žr. G. A k e l a i t i e n ė, op. cit., 9. Panašaus polinkio esama ir žodžių daryboje, žr. i d e m, Balsių derinimo polinkis galūnių vediniuose, – LKK XXXVIII, 1997, 147–150.

¹⁸ Plg. panašų reiškinį, išlaikytą *n* kamieno daiktavardžių kamiengalyje: **ōn* (pvz., *piemuō*) nom. sg. ir **-ēn-* (pvz., gen. sg. *piemeñs*... nom. pl. *piemenys*...) – kiti linksniai (pailgintojo-pamatinio laipsnių priešprieša).

¹⁹ Žr. S. K a r a l i ū n a s, Baltų kalbų struktūrų bendrybės ir jų kilmė, Vilnius, 1987, 114, 216 tt.

niu) laipsniu, priešpriešinamas pamatinio šaknies laipsnio indikatyvi (pvz., 1 sg. *es-mi* < ide. **hes-mi*). Kad nykimo procesas yra gyvas, vykstantis, galima sakyti, mūsų dienomis, matyti iš Zietelos šnektos, kur sporadiškai atsisakoma apofoninio kontrasto laiko kategorijos raiškoje, pvz., *peřka* : *piřko* → *piřka*, *piřko*²⁰. Petit'o nuomone, procesai, vykstantys paveldėtosios gramatinės apofonijos sistemoje paklūsta nuolat pasikartojančiam baltų kalbose polinkiui „apriboti apofonijos sritį binarinėmis opozicijomis: pavyzdžiui, laiko raiškoje šakninė apofonija gyvuoja tik binarine pora <prezensas : preteritas>; taip pat nuosakos kategorijoje ji reiškiasi tik binarine pora <indikatyvas : infinityvas>“ (p. 370). Pati idėja, tiesa, nėra visai nauja – ją Petit'as formuluoja remdamasis Wojciecho Smoczyńskio, tyrusio baltų priebalstinio kamieno daiktavardžių morfonologijos raidą, pastebėjimu²¹. Apskritai tendencija į binarines priešpriešas yra bendresnio pobūdžio reiškinys, akivaizdus ne tik morfonologijos, bet ir gramatinių kategorijų raidoje (plg. giminės ir skaičiaus kategorijas), aptinkamas ir kitose kalbose, pvz., slavų.

Konstatavęs baltų šakninei apofonijai būdingą polinkį į binarines priešpriešas autorius kelia esminius balsių kaitos raidos supratimui klausimus, kaip antai: a) kodėl vienos gramatinės kategorijos apofoniją išlaikė, o kitos – prarado?; b) kodėl nuosakos kategorijos raiškoje balsių kaita apibūdina tik <indikatyvo/ infinityvo> priešpriešą ir visiškai nepažįstama optatyviui, imperatyviui, dalyviams?; c) kodėl laiko kategorijos raiškoje apofonija panaudojama tik <prezentui/ preteritui> priešpriešinti?; d) ko-

²⁰ Žr. A. Vidugiris, Zietelos šnektos žodynas, Vilnius, 1998, 485 t.

²¹ Žr. W. Smoczyński, Staroliteńskie *źmno*, *źmuni* na tle prabałtyckich rzeczowników atemacycznych, – ALL XLIII, 2000, 20 tt. (= idem, Język litewski w perspektywie porównawczej, Kraków, 2001, 232 tt.). Polinkį riboti paradigmę apofoniją binarinėmis priešpriešomis straipsnio autorius kildina iš priešistorinio lietuvių kalbos laikotarpio ir įvardija le. „dytematizm“ (plg. Petit'o „bithématique apophonique“).

dėl laiko kategorija išlaikė šakninę apofoniją, o skaičiaus kategorija ją visiškai prarado nuo baltų prokalbės laikų? (žr. p. 371).

D. Petit'as teisis, kad vieno atsakymo į šiuos klausimus negali būti – paveldėtųjų balsių kaitų išlaikymą resp. praradimą lėmė daugelis veiksnių. Logiška manyti, kad baltų prokalbėje išnyko tos kaitos, kurios jau ide. laikais buvo retos, išimtinės, pvz., apofonija, susijusi su gramatinės giminės raiška (žr. ten pat).

Autoriaus nuomone, pats svarbiausias ir drauge sunkiausiai įvertinamas veiksnys yra morfoliginės priklausomybės lygis, leidžiantis skirti pamatines ir išvestines (pamatuotąsias) formas (*formes de fondation* ir *formes fondées*). Kategorijose, kurios gramatinę apofoniją prarado, kalbamosios formos aptinkamos kaip išvestinės, subordinuotos pamatinėms formoms, iš kurių perima vokalizmo laipsnį. Pavyzdžiui, dabartinių baltų kalbų dalyviai balsių kaitos atžvilgiu nesiskiria nuo atsakančių pamatinių indikatyvo formų. Apofonijos nykimas yra glaudžiai susijęs su formų morfoliginio statuso pasikeitimu, t. y. su jų perėjimu iš pamatinių į išvestines (žr. p. 372). Tad, autoriaus nuomone, „svarbu paaiškinti ne tik apofonijos išnykimą tam tikrose gramatinėse kategorijose, bet ir formų, kurios jas manifestuoja, statuso pasikeitimą. Šiuo atžvilgiu atrodo, kad apofonijos išlaikymas resp. praradimas galėtų būti susijęs su didesne ar mažesne kalbamos kategorijos gramatikalizacija“ (p. 372 t.). Iš tikro, kategorijos, kurias labiausiai palietė šakninės apofonijos nykimas (asmens, skaičiaus, giminės ir linksnio) pasižymi didžiausiu gramatiškumu (atskiras kategorijos narys apibrėžiamas pagal santykį su kitu nariu ar nariais, be kurio ar kurių negali egzistuoti). Priešingai, laiko kategorijos paveldėtieji nariai (prezensas, preteritas), išlaikantys šakninę apofoniją, yra nepriklausomi, nesusiję pamatavimo santykiais²² (plg. p. 373 t.). Nuosakos kategorijoje vaizdas atrodo sudėtingesnis. Infinityvas yra nepriklausomas, tad paveldėtoji šakninė apofonija

²² Apie išvestinius laikus, t. y. būtajį dažninį (atsiradęs lietuvių kalboje) ir būsimąjį (bendrabaltiškas) to pasakyti negalėtume – abu perima pamatinio bendraties kamieno vokalizmą.

nija išlaikoma; tuo tarpu dalyvių, tiesiogiai susijusių su pamatinėmis indikatyvo formomis, sistemyje balsių kaita yra eliminuojama (plg. p. 373); menkų jos relikvų pasitaiko tik seniuose raštuose.

Baltų kalbų faktai monografijoje yra pateikiami ir interpretuojami labai profesionaliai; apsirikimai, netgi korektūros klaidos itin retos. Antai autorius K. Sirvydo du žodynus traktuoja kaip vieno žodyno skirtingus leidimus (plg. bibliografijoje p. 431). Nuosekliai žymima latvių kalbos antrinių dvigarsių pagrindinio ir šalutinio kirčio krintančioji priegaidė (pvz.: *cēļš, dziļš, akmēns, iesāls*), tačiau viename kitame pavyzdyje jos nėra (pvz.: *per* 'peria', p. 293 t., 391; *min* 'mina', p. 313²³; *pin* 'pina', *tin* 'tina', p. 313, 391 t.; *stumj* 'stumia', p. 326, 391; *vemj* 'vemia', p. 319, 392), o *zivs* atveju (p. 27 t., 392) priegaidė pažymėta klaidingai. Apsirikta ir pateikiant vieną kitą lietuvių kalbos žodį, pvz.: *aštuoni* (= *aštuoni*), p. 94 (išn. 151), 378; *stipra* (= *stipras*), p. 386. Kiek daugiau korektūros klaidų ir nenuoseklumų aptikau bibliografijoje. Antai G. Akelaitienės darbų pavadinimuose turi būti ne *morfologinės*, o *morfologinės* (kaitos), *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikos* angliška versija yra *Lithuanian Grammar* (be artikelio), p. 413; R. Venckutės straipsnio pavadinime *neapofonija* taisytina į *neoapofonija* (p. 435); Stepanovo vardas yra Jurijus (J.), p. 433; anglų kalba parašytų darbų bibliografijoje vietoj vyrų ir moterų didžiųjų raidžių kartais parašomos mažosios.

Apibendrinant tai, kas čia svarstyta, norisi pabrėžti, kad D. Petit'o tyrimas išryškino paveldėtosios gramatinės apofonijos baltų kalbose likimą sąlygojančius veiksniai: 1) formalųjį (šaknies struktūra); 2) morfologinį (polinkis į binarines priešpriešas, morfemų produktyvumas); 3) semantinį (formų semantinė nepriklausomybė). Baltų kalbų savitumą autorius suvokia kaip jų gebėjimą indoeuropietiškas balsių kaitas ne tiek išlaikyti (užkonservuoti), kiek

²³ Kitur šios formos priegaidė pažymėta, pvz., *min* (p. 255, 390). Kalbamais atvejais priegaidė žymi, pvz., E. Kagainės- S. Ragės (KR) ir A. Reikėnos (RV) žodynai; ME ji nežymima.

integruoti į savo sistemą, kurioje jos gali tapti netgi produktyvios.

Danielio Petit'o knyga yra ir brandus, akademiškas, ir drauge elegantiškas veikalas. Teiginiai pagrįsti, aiškūs, pateikti palyginti paprasta kalba. Žavi tai, kad autorius kruopščiai apžvelgia kitų mokslininkų nuomones, nesvarbu – pritaria joms ar ne.

Bonifacas Stundžia

Erdvilas Jakulis, **Lietuvių kalbos tekėti, teka tipo veiksmoždziai**, Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla, 2004, 306. (Baltistica, XXXVIII (1–2) 2003).

Lithuanian has a large class of verbs characterized by a simple thematic present and a second stem in -ė- (e.g. *tekėti, iėka, tekėjo* "flow, run"). As the author (J.) records in the introduction, there is some indeterminacy in the way their synchronic properties and their prehistory are treated in the secondary literature, partly due to the lack of an exhaustive treatment of the data. This monograph (based on a 2002 Vilnius University dissertation) is a welcome attempt to fill this gap.

After a short introduction (pp. 8–11), the book is divided into two large chapters. The first one (pp. 12–83) is devoted to a synchronic description of the type. The second one focuses on diachrony on the following levels: comparison with Latvian (pp. 84–110), Old Prussian (pp. 110–116), Slavic (pp. 117–141) and, finally, Indo-European (pp. 142–159), and presents his own theory on the origin of this class of verbs (p. 115, 155ff.). The conclusions (pp. 160–164), and English summary (pp. 165–189), the bibliography and abbreviations (pp. 190–197), six appendices giving in tabular form a list of forms on some topics treated in the book (pp. 199–245), and a list of words (pp. 246–306) complete the volume.

The first chapter is divided into three sections: semantics (pp. 12–25), derivational status and relationship with other types of verbs or parts of speech (pp. 25–43), and morphological structure (pp. 43–83). From a functional point of view

tekėti-type verbs are typically intransitive (or at least ineffective). Well represented semantic classes include verbs of sound, emanating both from animate and from inanimate subjects (by far the largest group), other verbs of emission (specially of light), verbs of motion, processes of change of structure and some other minor semantic classes. There is frequent overlap between the semantic spheres, many verbs being used in more than one meaning. As a general feature, J. characterizes them as duratives, usually with what he terms a “vibrative” connotation. They are not typically stative or iterative, although in some cases they may approach these types of meaning.

Morphologically the type *tekėti, tēka* is a large class of primary (i.e., not derived) verbs, the overwhelming majority of which is of a clear onomatopoeic nature. They are not denominative, nor are they productively derived from other types of verbs. There is a certain amount of variation with other types of present (e.g. *smirda* “stinks” beside *smirdi, smirdžia, or smirsti*), partly because these are close in meaning, but mostly explainable as an effect of the elimination of Old Lithuanian athematic presents or due to individual phonetic processes of the dialects. In other cases we may be dealing with independent onomatopoeic coinages. Finally – and importantly – J. dismisses many of the examples found in the dictionaries as ghost forms and errors made by the lexicographers.

Verbs of the type *tekėti, tēka* are apophonically invariant, all type of root vocalism and groups of consonants being permitted. *-ė-* functions as a dominant suffix that almost always carries the accent, irrespective of the intonation of the root. The morphophonemics of this type of verbs are characteristic of onomatopoeic formations. Most of this section is devoted to its manifestation in root vocalism, consonantism (both bound to variation of every sort), and accent, that often serve an iconic function. An interesting feature is the frequency of partial reduplication (*dundėti, dūnda* “thunder”), specially frequent among roots ending in a sonant. Although J. doesn’t state it overtly, I suppose this can be explained through a tendency in Lithuanian to avoid suffixal verbs to roots

ending in a sonant, which is also to be made responsible for the expansion of *-d-* among causatives and other formations (*pildyti, pildo* “fill”, *mėrdėti, mėrdi* “lie dying”, etc.), cf. Stang 1966, 325f. Very detailed tables through this chapter and in the appendices (pp. 200–216) make the results of this section of easy consultation.

I have little to comment on the first section, which is a very full study of the type *tekėti, tēka* as found in Lithuanian. Some of his conclusions, such as the durative value or the non-derived status of these verbs, are of some importance for a historical study. Readers should specially take due notice of the many corrections J. posits to the entries of the LKŽ and other lexical sources. On the second section, devoted to a historical analysis of the type, I have more reservations.

The Latvian facts basically accord with the Lithuanian ones and there is an appreciable number of direct cognates between both languages, given in an appendix (pp. 217–224). The mixing of paradigms with other types of presents is still more marked in Latvian, so it is sometimes difficult to establish the original inflection of a given verb. On the other hand, J. seems to have based his study on Latvian cognates of Lithuanian verbs only, so one is left in doubt of whether Latvian has not a couple of verbs not attested in Lithuanian that may claim some antiquity. In any case, it is clear that the type *tekėti, tēka* was already present in common East Baltic in full force.

The section on Old Prussian is more challenging, as J. denies the existence of the type *tekėti, tēka* in this language. He finds four “root verbs” with possible cognates in East Baltic *tekėti*-type verbs. Of these, however, three are clearly untenable: OPruss. *grīmons* “gesungen”, *unsey gūbans* “auffgefahren” and *etwiērpt* “vergehen” have closer cognates, both morphologically and semantically, in other classes of verbs (cf. Latv. *gremt, gremju, grēmu* “murmeln, im Affekte reden”; Lith. *góbtī, -ia* “cover; plunder”, *góbtis, gābias* “take up” in Daukša; Lith. *veřpti, -ia*, Latv. *vėřpt, -ju* “spin”) than in the *tekėti*-types Lith. *gramėti, grāma* “flock, throng”, *gebėti, gēba* “have a habit, like; be able, can” and *virpėti, virpa* “tremble, shake”. His best example, *stenuns* I 7₁₆, *styienuns*

II 7₁₆, *stīnuns* III 41₂₄, 127₁₀ “gelitten” shows a vocalism **stēn-* that hampers a direct equation with Lith. *stenėti*, *stēna* and Latv. *stenēt*, *-u* “moan, groan”.

On the other hand, J. dismisses all potential examples of *tekėti*-type verbs in Old Prussian on several grounds, sometimes without any argumentation at all. He prefers to posit instead, following Kauckienė (2004, 200–204), a (very doubtful, in my opinion) class of Old Prussian verbs with infinitive **-ī-* and present and preterit **-ā-* or **-ē-* (their distribution is not specified). It doesn’t become clear from J.’s treatment why this interpretation is to be preferred to the traditional one, taking at face comparative value examples like OPruss. *wīrst kabūns* “wird hangen” = Lith. *kabėti*, *kāba* “hang (intr.)”, *peldūns* “erworben” = Lith. *peldėti*, *pėlda* “save, spare”, *skellānts* “schuldīg”, verbal noun *skallīsna* “Pflicht” = *skelėti*, *skēla* “owe”, etc. I miss a comment on *giwīt*, *giwa-* “live”, that has been often taken to be a further example of the *tekėti*-type in Old Prussian. While it must be recognized that the Old Prussian data are multiply ambiguous and liable to different interpretations, I find J.’s treatment somewhat aprioristic.

After denying the existence of the type *tekėti*, *tēka* in Old Prussian, J. goes on to assume that the type as a whole is an East Baltic innovation and reconstructs a Baltic paradigm **tekti*, **teka*, **tekē*. In East Baltic the preterit **tekē* was enlarged by **-jā* to give **tekējā*. Latter, the infinitive **tekti* was reshaped as **tekēti* after the preterit **tekējā*. There are several flaws in this scenario. First, it goes without saying that even if J. had succeeded in proving that the type *tekėti*, *tēka* is missing in Old Prussian (what he certainly has not), this wouldn’t prove automatically that the type was not present in Common Baltic and must be an East Baltic innovation. A West Baltic loss seems in principle equally possible. Second, J. simply takes the pivotal preterit **tekē* for granted, without further commentary. But **tekē* needs to be justified because it is by no means self-evident that the preterit of a paradigm **tekti*, **teka* should have been **tekē* rather than **tekā* (the preference of the **-ā-*preterit for intransitivity is a common place in Baltic studies).

As shown by Schmid (1966; 1967–1968), the preterit of simple thematic presents without a second stem is largely regulated by root vocalism and stem structure: alternating verbs of *CeRC*-roots and not alternating verbs with a root vowel other than *e* and *a* have **-ā-*preterits (e.g. *kīrpti*, *keīpa* : *kīrpo* “cut”, *rišti*, *riša* : *rišo* “bind”, *dīrbti*, *dīrba* : *dīrbo* “work”, *āugti*, *āuga* : *āugo* “grow”). *CaC*-verbs have *-ē-*preterits in Lithuanian (*mālti*, *māla*, *mālė* “grind”), but this is known to be an innovation (dial. Lith. *mālo*, Latv. *mala*). *CeC*-verbs, finally, have regularly the **-ē-*preterit (*vėsti*, *vėda*, *vėdė* “lead”). Since all types of root structure and vocalism are permitted in the type *tekėti*, *tēka*, one is only left with the possibility that the type originated in a handful of *CeC*-verbs such as *tekėti*, *stenėti* “moan, groan”, *derėti* “be fit ; bargain”, or *tenėti* “thicken”. But even for these a preterit **tekē* will not find support in the **-ē-*preterit of verbs like *vėsti*, *mėsti* “throw”, *dėgti* “burn” or *nėšti* “carry, bear” because this class is composed of characteristically transitive, effective verbs, functionally very far from the *tekėti*-type, and even here Endzeliņ (1910) was able to show that originally *kēpti* and *dėgti* had an intransitive **-ā-*preterit beside the transitive **-ē-*preterit (dial. Latv. tr. *cepē-*, *d’adza* : intr. *-cēpa*, *daga* < **degā-*). Old Lithuanian intransitive athematic presents without a second stem had **-ā-*preterits as well (*bėgti*, *bėgmi* : *bėgo* “run”, *likti*, *liekmi* : *liko* “leave; be left”). At best, one could find a parallel for the putative **tekē* in the synchronically irregular *gimti*, *gimsta* (OLith. *gēma*) : *gimė* “be born”, *miřti*, *miřsta* : *miřė* “die”, (*pri-si-*)*miņti*, *-mēna* : *-minė* “remember”, but these verbs are not durative and show a different morphological structure. In any case, they pose a problem by themselves and could not be used to support the putative **tekē*. All in all, everything suggests that if Baltic had had a paradigm **tekti*, **teka* rather than **tekēti*, **teka*, its preterit should have been **tekā* and not **tekē*.

Founded on weak basis as it is, J.’s theory should probably be rejected. Scholars with a different conception of the Old Prussian verb or the Baltic preterit will perhaps find J.’s scenario more credible than I do, but it is important to emphasize that it has not been adequately argued

for in this book. I find it easier to start with a Common Baltic type **tekēti*, **teka*, **tekējā* (*vel sim.*), simply preserved (and certainly enlarged in its lexical composition) in Lithuanian, Latvian, and (probably) Old Prussian.

J.'s treatment of the Slavic and Indo-European comparanda is to some degree vitiated by his erroneous views on the internal history of these verbs in Baltic. He also seems to be much less familiar with the languages he is going to use, the principles of modern Indo-European linguistics, and the secondary literature (it is practically restricted to a couple of etymological dictionaries). As a result, the next two sections are much weaker and contribute but little to a historical elucidation of the type.

In the section devoted to Slavic J. studies about 80 verbs he has found equated with Lithuanian *tekėti*-type verbs in the etymological dictionaries, classified according to the type of verb in Slavic. J. rightly dismisses most possible equations as very doubtful or only etymologically related (i.e., not entailing a common prototype for the Baltic and Slavic verbs under consideration). He finds that the best direct equations are with "root verbs" (e.g. OCS *stenati*, *stenjo* = Lith. *stenėti*, *stėna* "moan, groan", *tešti*, *tekq* = Lith. *tekėti*, *tėka* "run, flow", *mošti*, *mogq* "be able, can" = Lith. *magėti*, *māga* "want, like", *pasti*, *pasq* "protect" = Lith. *pósėti*, *pósa* "honour, respect"), thus supporting his theory of a Baltic paradigm **tekti*, **teka*. While there is certainly some truth in it, this is not all the story.

It is well known that some *tekėti*-type verbs show clear cognates in Leskien's Class IV B. Verbs like Lith. *kūpėti*, *kūpa* = OCS *kypěti*, *kypi* "boil", Lith. *švitėti*, *švita* = OCS *světěti*, *světi-se* "shine", Lith. *smirdėti*, *smirda* = OCS *smrěděti*, *smrědi* "stink", Lith. *grumėti*, *grūta* = OCS *gr̃mětī*, *gr̃mi* "thunder" or Lith. *bezdėti*, *bėzda* = Russ. *bezdět'*, SCr. *bàzdjeti* "pedere" are not only derived from the same root, but look very much like exact word equations. To observe, with J., that a direct equation is not possible because Baltic and Slavic diverge in the present stem is a simple statement of the observable facts, not a historical explanation. Given their close formal and functional agreement, a common origin seems almost certain. I see no reason why the original paradigm could not have

been that of Baltic, at least in some verbs (a Baltic replacement of an earlier *-i*-present is of course also possible in other).

On the other hand, reasonable arguments have been offered to assume that a pattern of conjugation like that of Lith. *tekėti*, *tėka* was present in the prehistory of Slavic (a point, once again, not addressed by J.). Vaillant (1966, 400) for instance, argues that the transfer of verbs like OCS *letěti*, *leti* "fly" < **lek-te* (: Lith. *lėkti*, *lekù* "fly") to Class IV B implies the earlier presence of a Class like that of Lith. *tekėti*, *tėka* in Slavic. The same perhaps holds for OCS *bl̃štati*, *bl̃šti-se* = Lith. *bliskėti*, *bliska* "shine, glitter" and other verbs in Slavic *-štati* and Lith. *-škėti*, *-skėti*, *-zgėti*, probably originated in some **-skelo*-presents.

There is probably even direct evidence showing that at least one verb preserved this type of inflection into historical times. Kölln (1977, 104–107) observes that a paradigm **kvbětī*, **kvbete* "bloom" is surprisingly well attested in the Slavic languages (ORuss. *cvětěti*, *cvětu*, dial. Pol. *kścieć*, *kste*, Upper Sorbian *kčěć*, *ktu*, OCz. *ktiveti*, *ktivu*, Sloven. *cvetěti*, *cvetēm*), beside the familiar **kvisti*, **kvbete* (OCS *cvisti*, *cvěq*, ORuss. *cvěsti*, *cvětu*, OPol. *kwiśc*, *kwę*, etc.) and **kvbětī*, **kvbēti* (SCr. *cvàtjeti*, *cvàtim*, etc.), which bear all the appearance of morphological renewals of an anomalous verb. Slavic **kvbětī*, **kvbete* makes a perfect equation with Latv. *kviēt*, *kviņu* "glänzen, flimmern" and virtually solves the question.

There is thus every reason to believe that the type *tekėti*, *tėka* is not only common Baltic, but Balto-Slavic in date. It is almost certainly not Indo-European, but a review is not the place to explore the way it came into existence or the verbs that may have followed this conjugation in Balto-Slavic. I will content myself with a couple of observations. First, Slavic **kvbětī*, **kvbete* beside **kvisti*, **kvbete* and **kvbětī*, **kvbēti* shows that the replacement of the thematic present by an *-i*-present was not the only way of handling these verbs in Slavic. Elimination of the second stem was another possibility. I would add – also in Baltic. From this point of view, neither can we take OCS *tešti*, *tekq* or *mošti*, *mogq* to show that the second stem of Lith. *tekėti*, *tėka* and *magėti*, *māga* is an innovation, nor can we assume that Lith. *pérsti*, *pėrdžia* (Latv. *pīrst*,

peřdu) “pedere” or *běgti*, *běga* (OLith. *begmi*) “run” were not paired with a second stem in *-ē- in earlier stages of the language (cf. Slavic *peřděti*, *peřdi-* and *běžati*, *bězi-*). Second, J. is doubtless right in emphasizing that the oldest layer of *tekėti*-type verbs lies in “root verbs”. An original athematic present is still traceable for OCS *mošti* in the irregular 2 sg. **mošī* (cf. Vaillant 1966, 165), it is assured on comparative grounds for *tekėti/tešti* or *pósėti/pasti* (cf. Ved. *tak-ti*, Hitt. *pahhs^{mi}*), and it is possible in other cases. One could speculate on the *tekėti*-type as a whole as an offshoot of the gradual thematization of a class of Balto-Slavic athematic presents paired with a second stem in *-ē- (a type still directly attested in Old and dialectal Lithuanian), but that would not account for all examples, including potentially ancient verbs. There is still much to do in this area of the Baltic and Slavic verb, but it is clear that the second stem in *-ē- (as well as that in *-ā-) played a major role in it.

I will not comment extensively on the chapter on Indo-European. It aims to establish the nucleus of Indo-European roots from which *tekėti*-type verbs are built, their morphological structure and their semantics (a list of forms supporting the reconstruction of every root is given in an appendix, pp. 225–245). Such an approach, however, is not likely to give any serious results: the Indo-European verbal system didn’t merely consist of roots, but had a rather complex morphology. A list of forms exemplifying the derivatives of a root will not yield *per se* the correct prehistory of a given verb. In addition, J. has obviously not exerted any independent control on the data he quotes, which apparently have been copied down from Pokorny’s and a few other etymological dictionaries. Errors and dubious assessments are very frequent. In a word, this section is an unreliable collection of data that have simply not been studied in any meaningful way.

The serious shortcomings of the historical side of this investigation renders it practically useless. Nevertheless, the first part remains a valuable contribution to the study of the Lithuanian and (partially) Baltic verb, that no doubt will serve as a solid basis for future research in this area.

REFERENCES

Endzeliņ J., 1910, Zum lettischen Präteritum, – KZ XLIII 1–41 (= idem, Darbu izlase, II, 1974, 90–130).

Kaukienė A., 2004, Prūsų kalbos tyrinėjimai, Klaipėda.

Kölln H., 1977, Verben mit Infinitiv auf -ēti und Präsensstamm auf -e/o-, – ScSl XXIII 103–113.

Schmid W. P., 1966, Baltische Beiträge IV. Zur Bildung des litauischen Praeteritums, – IF LXXI 286–296.

Schmid W. P., 1967–1968, Baltische Beiträge V. Zur Praeteritalbildung im Lettischen, – IF LXXII 116–122.

Stang C. S., 1966, Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen, Oslo etc.

Vaillant A., 1966, Grammaire comparée des langues slaves, III. Le verbe, Paris.

Miguel Villanueva Svensson

Jay H. Jasanoff, **Hittite and the Indo-European verb**, Oxford, Oxford University Press, 2003, XIV + 270.

In 1979 Jasanoff (J.) advanced a new theory on one of the most vexing problems of Indo-European linguistics: the Hittite (Anatolian) *hhi*-conjugation. This book incorporates J’s findings during the next two decades. Starting from the Hittite *hhi*-conjugation, it encompasses under a single coherent framework a large number of apparently independent formations in most Indo-European languages.

The first two chapters are of a preliminary character. Chapter 1 (pp. 1–29) introduces the basic facts and the problem of the *hhi*-conjugation: how do we account for a class of active verbs fully equivalent in function to those of the *mi*-conjugation, but displaying root ablaut and endings that essentially match those of the perfect? J. reviews critically most of the theories proposed to solve this riddle and rejects any possible direct derivation from the perfect or any other familiar

Indo-European category, as well as attempts to posit an undifferentiated Proto-Indo-European diathetic category that would give rise, at the dialectal level, to the perfect, the *hhi*-conjugation, and/or the middle voice.

Chapter 2 (pp. 30–63) sketches a reconstruction of the Indo-European perfect and the middle voice. J. emphasizes that the perfect had a full paradigm in late Indo-European (with all four moods and a pluperfect that took the regular active endings **-m*, **-s*, **-t*, as well as an incipient perfect middle), and finds some evidence pointing to an original ablaut pattern **o* : **e*, later replaced by the familiar **o* : zero. The section on the middle endings (1 sg. **-h₂e*, 2 sg. **-th₂e*, 3 sg. **-ol/*-to*, 1 pl. **-med^hh₂*, 2 pl. **-d^hue*, 3 pl. **-(ē)rol/*-nto*, primary endings being marked with **-r*) includes special discussion of controversial matters such as the distribution of the allomorphs of the 3rd person, the middle endings in Italic and Celtic, or the origin of the vocalism of the 3 sg. middle **-o* vis-à-vis perfect **-e*.

Chapters 3 to 7 form the core of the book. Chapter 3 (pp. 64–90) studies *hhi*-conjugation root verbs that appear to correspond to present roots elsewhere in Indo-European (that is, verbal roots that have a root present as their primary verbal formation). Cognates outside of Anatolian usually surface as simple thematic presents (or as **-īe/o-* or **-ēje/o-* presents) and frequently show variation in the root vocalism between **o*, **e*, and zero. The cognates of *mall(a)*-^{hhi} “grind” exemplify the pattern: Lith. *malū*, *malti* and Goth. *malan*, *-iþ* show **o*-grade, OIr. *melid* and OCS *meljǫ*, *mlěti* show **e*-grade, MW *malu* or Umbr. *kumatu* have zero grade. J. criticizes previous attempts to trace the **o*-grade forms back to reduplicated presents or intensives (**mé-molh₂-ti* or **mélh₂-molh₂-ti*), and posits an Indo-European ablauting paradigm **mólh₂-/*mélh₂-*, with endings of the perfect series (**-h₂e*, **-th₂e*, **-e*). The remainder of this chapter sets up other possible candidates for having followed this conjugation in the parent language, discusses the ablaut of these verbs in Hittite, and their endings in Indo-European (tentatively reconstructed as primary **-h₂ei*, **-th₂ei*, **-e*, **-nti* : secondary **-h₂e*, **-th₂e*, **-et*, **-rs*).

Once the assumption of an Indo-European **h₂e*-conjugation has been established for presents like *mall(a)*-^{hhi} and its cognates, J. takes the next step and assumes that virtually every individual class of *hhi*-conjugation verbs is the direct descent of an Indo-European **h₂e*-conjugation formation. Outside of Anatolian, **h₂e*-conjugation formations would be expected to be generally thematic, but would show differences in root or suffixal vocalism pointing to an original ablauting paradigm in formations that otherwise would not be expected to ablaut. Chapters 4 (pp. 91–127, **-i*-presents) and 5 (pp. 128–143, other characterized presents) establish the following types of derived **h₂e*-conjugation presents:

1) **-i*-presents with “normal” ablaut: **d^héh₁-i-/ *d^hh₁-i-’* “suck” > Latv. *dēju*, OHG *tāen* (**d^heh₁-i-*), MHG *tāen* (**d^hh₁-i-*). Indo-Iranian and Greek appear to continue forms with short vocalism (Ved. *dháyati*, *kṣáyati* “rules over” = Gk. (Ion.) *κτέομαι* “obtain”), that J. explains as abstracted from the 1 sg. **d^héh₁h₂e* < **d^héh₁-i-h₂e* (with a dissimilatory rule “-AHIHA- > -AIHA-” found also in the instr. sg. of *ā*-stems: Ved. *-ayā*, OCS *-ojǫ* < **-aih₂eh₁* < **-eh₂-ih₂-eh₁*). An internal derivative of this type with zero grade is found in Indo-Iranian (Ved. *dyáti* “binds” < **dh₂(i)ǰé/ó-*) and perhaps in Hittite (*tiāa*-^{mi} “step”).

2) **-i*-presents with “Narten” ablaut: **spéh₂-i-/ *spéh₂-i-* “be satiated” > Lith. *spėjū*, OCS *spějǫ* (< **spēh₂-i-*), OE *spōwan* (< **speh₂-i-*), Ved. *sphāyate* (< **spēh₂-i-* or 1 sg. **spēih₂e*).

3) **-i*-presents built to **-n(e)h₂-presents* (**g^hb^h-ñh₂-i-*), continued in the Hittite “duratives” in *-anna/i*-^{hhi} (*iyanna/i*-^{hhi}, from *iya*- “go, march”), in the Indo-Iranian type Ved. *g^hbhāyáti*, and in some scattered examples elsewhere in the family (e.g. Gk. *ὑφαίνω* “weave”).

4) Reduplicated presents with accented **i*-reduplication and zero grade of the root: **mí-mn-* > Hitt. *mimma*-^{hhi} “refuse”, Gk. *μύμνω* “stand fast”. These would have formed the starting point of the familiar reduplicated thematic presents of the type Gk. *γίγνομαι* “become”, *ἵζω* “sit down”, etc.

5) Reduplicated desideratives in **(h₁)s-* (**k^wí-k^wít-s-*), continued in the small group of Hittite iteratives in *-ss(a)*-^{hhi} (*īss(a)*-^{hhi} “perform”, from *ie-*

īya^{mi} “make, do”), the Indo-Iranian desiderative (Ved. *cíkitsa*- “desire to know”), and the Old Irish reduplicated future (*celaid* “will conceal” < **kiklās*- < **ki-kļ-h₁s*-).

6) Denominative factitives in *-*eh₂*-, usually replaced by *-*eh₂-je/o-*, but still attested in Hittite (OHitt. *newahh*^{hhi} “make new” → NHitt. *newahh*^{mi}), and in the Baltic type Lith. *statyti, stāto* < *-*ah₂-e(-ti)* “build”.

7) (Perhaps) the poorly represented *-*u*-presents (e.g. Hitt. *lāhu*^{hhi} “pour”), but the evidence for **h₂e*-conjugation in Indo-European is inconclusive.

The Hittite *hhi*-conjugation also encompasses primary verbs to aoristic roots (e.g. *dā*^{hhi} “take”, *ār*^{hhi} “arrive”, *lāk*^{hhi} “knock out, bend”, cf. Ved. *ádāt* “gave”, *ārta* “moved”, Gk. *λέγω* “laid down”). Within the **h₂e*-conjugation theory it seems straightforward to simply project them back into Indo-European and this is the position taken by J. Chapters 6 (pp. 144–173) and 7 (pp. 174–214) study two type of **h₂e*-conjugation aorists, both of considerable importance for the Indo-European verbal system as a whole:

1) Intransitive **h₂e*-conjugation aorists involved in “stative-intransitive systems”, a recurrent set of derivatives centered around an aorist denoting the entrance into a state and characterized, in addition, by a stative perfect and two middle presents (a *-*je/o*-present and a deponent root athematic present with zero grade of the root). So, from the root **b^heud^h*- “awake”: aor. **b^hódud^h-el****b^héud^h-ys* (Ved. *ábodhi*, *ábudhran*), perf. **b^heb^hódud^h-el** **b^heb^hud^h-ér* (Ved. *bubudhānā*-, Gk. *πέπυσται*), pres. **b^hud^h-jé-tor* (Ved. *búdhya māna*-), **b^hud^h-ór* (Lith. *būdi*, OCS *b^oditь*). A handful of presents of the type **b^hud^h-ór* are still directly attested in Hittite and Indo-Iranian (e.g. Hitt. *lagāri* “bends (intr.)” < **l_eg^h-ór*, Ved. *vidé* “is known” < **uid-ór*), but they are better represented in a more disguised form in Tocharian presents of Class III and IV (B *lipetār* “is left over” < **lip-o-tor* ← **lip-ór*), Balto-Slavic *-*ī*-presents (OCS *pri-l^opitь*, *-l^opěti* < 3 pl. **lip-i-nt^o* ← **lip-nt^or/li*), and Germanic weak verbs of Class III (OHG *lebēt* < **lib-ai-þ* < **lip-ói[-ti]*). **h₂e*-conjugation aorists of this type are typically continued in the Indo-Iranian passive aorist (Ved. 3 sg. *ápādi*, 3 pl. *ápadran* “fell” <

pod-/p_od-*) and the Tocharian Class V subjunctives (A 3 sg. *wekaš* “disappeared”, verbal noun *wikālune* < **uoi^k-l**uik-*). Despite their patently middle functional value and paradigmatic associates, J. considers them to be *active* **h₂e*-conjugation aorists because they belong to the *hhi*-conjugation in Hittite and subjunctives of Class V are frequently active in Tocharian (although in both branches they are frequently medialized, a process carried to completion in all other branches of the family).

2) “Pre-sigmatic **h₂e*-conjugation aorists”. J. accepts the traditional view that relates the 3 sg. preterit *-s* of the *hhi*-conjugation to the sigmatic aorist, but observes that this is difficult to understand within the current reconstruction of this category. The *hhi*-conjugation preterit paradigm finds a close parallel in Tocharian: Class III preterits (< sigmatic aorist) also show *s*-less endings typical of the “**h₂e*-series” outside of the 3rd singular. The close agreement between Hittite and Tocharian is an archaism: the sigmatic aorist was a **h₂e*-conjugation root aorists (**noiH-/neiH-*) with a suppletive 3 sg. **nēiH-s-t* imported from the imperfect of an *-*s*-desiderative with “Narten” ablaut. It had a fully sigmatic subjunctive and a 2 sg. imperative **-si* (haplogized 2 sg. subjunctive **-se-si*), but the optative was asigmatic as it still is in Indo-Iranian. The middle was only partially sigmatized: a subtype of intransitive middles preserved athematic structure and ablaut (**nóiH-ol****néiH-ro*). J. further elaborates a (rather complex) scenario of how this curious state of affairs could have come into being and of its evolution into the daughter languages. In Hittite, where only *nai*^{hhi} “lead” can be regarded with certainty as an old “pre-sigmatic” aorist, *-*s-t* spread as the general 3 sg. preterit ending of the *hhi*-conjugation. In Tocharian both the active and the middle split into two paradigms: active preterits of Class III (A *nākās* < **nēk(-s)*-) and subjunctives of Class I (B 1 sg. *neku*, inf. *naksi* < **no^k-l****n_ok-*), middle asigmatic preterits (A *nakāt* < **no^k-to*) and subjunctives of Class III (A *nkatār*, B *nketār* < **nek^o-o-*). Leveling of *-*s*- in the indicative would be a common innovation of all other branches of the family, a major argument for viewing Anatolian and

Tocharian as the first two branches to depart from the Indo-European *continuum*.

I find J.'s treatment of the aorist less convincing than that of the present. There is surely enough evidence for “**h₂e*-conjugation”-like aorists, but this doesn't necessarily entail that they patterned as **h₂e*-conjugation aorists paradigmatically. As far as the present is concerned, the **h₂e*-conjugation theory has the virtue of simplicity. Every Indo-European verb belonged to one of two possible conjugations: the “normal” **mi*-conjugation or the **h₂e*-conjugation. Both were unmarked actives that could derive a middle of the “normal”, non-apophonic type. The **h₂e*-conjugation is directly continued in Anatolian and can be recognized elsewhere in Indo-European by their apophonic behavior. In the aorist matters get suspiciously more complicated. Aorists belonging to “stative-intransitive systems” pattern like middles in all other respects. In addition, these, as well as other “individual non-stative-intransitive” examples such as **dóh₃-e* “gave for himself” > Hitt. *dā^{hhi}* “take”, are frequently found beside active root aorists in a diathetic opposition that is simply that of an active and a middle (e.g. **déh₃-t* “gave”, **kléu-t* “heard”, **génh₁-t* “gave birth” > Ved. *ádāt*, *ásrot*, Lat. *genuit*, beside **dóh₃-e*, **klóu-e* “was heard”, **gónh₁-e* “was born” > Hitt. *dā^{hhi}*, Ved. *śrávi*, *ájani*). No such pattern is found among **h₂e*-conjugation presents: there is no ***mélh₂-ti* or ***kénk-ti* beside **mólh₂-e* and **kónk-e*. On the other hand, J. posits an ablauting paradigm as the middle counterpart of the pre-sigmatic aorist, but the apophonic invariance of the middle is generally stressed through this book and this seems to be the only ablauting middle paradigm he posits for the parent language. As an alternative that I hope to argue at length elsewhere I would tentatively suggest viewing paradigms like **b^hódh^h-l*/**b^h(é)ud^h-*, **dóh₃-l*/**d(é)h₃-*, etc. as a type of *middle* root aorist, perhaps the only type of middle root aorist of the protolanguage. Following the loss of the present : aorist opposition in Anatolian, middle root aorists would have been generally reinterpreted as *hhi*-conjugation verbs.

Chapter 8 (pp. 214–223, “Retrospective”) reviews the major findings of this book and sets up new problems and possibilities of analysis raised

by the **h₂e*-conjugation theory. J. observes that the novelty of this “new look” of the Indo-European verb is entirely at the formal level. As far as grammatical categories are concerned, it remains very conservative. The book is closed with two Appendices. Appendix 1 (pp. 224–227) sketches a prehistory of the thematic conjugation. Appendix 2 (pp. 228–233) explains the apparently unreduplicated perfect **uóid-e* “knows” as a back formation from the deponent zero grade present **uid-ór* “is/becomes visible/recognizable” → “is known”.

J. is always very careful in presenting the **h₂e*-conjugation as a theory aiming only to explain the morphological properties of a series of clear cognates, irrespective of whatever prehistory they might have had, but it is clear that an *active* **h₂e*-conjugation, with its gross perfect and middle-like formal features, strongly demands some type of explanation. J. (pp. 58ff., 145ff., 217f. and *passim*) starts from an undifferentiated “protomiddle”, with broadly typical “middle” functions. The **h₂e*-conjugation (like the perfect and the thematic conjugation, which had an evolution of their own) is viewed as a group of “*déclassé*” deponents, neoactives that were not affected by a series of formal renewals in the middle voice (creation of new 1st and 2nd plural endings, apophonic invariance, use of **-r* as a primary marker, **o*-vocalism in the 3rd person). Once reinterpreted as actives, they were prone to be transitivized and to experience formal changes of an “activizing” type.

There is hardly any need to remark that we are dealing with a major event in the investigation of the Indo-European verb. A short review, it must be observed, cannot give an appropriate idea of its richness of facts and new ideas and of its superb quality. On the other hand, J. has ventured into *terra incognita* and there is no dearth at points of detail where I, and surely many other scholars, would disagree. My most important objection, concerning the position of the aorist in the new system, has already been mentioned. It is only to be desired that J.'s views (which I believe to be essentially correct) will trigger a fresh discussion of many old problems of the Indo-European verb. The Baltic languages, as could be expected, do

not figure prominently in the pages of this book, but it is symptomatic of its scope that it includes a number of interesting hypothesis on several controversial problems of the Baltic verb. I will end my review commenting briefly on some of them.

p. 67⁸: J. accepts Kortland's explanation (Baltistica, XIII, 1977, 323) of Balto-Slavic **dōd-mi* "give" (OLith. *dúomi*, OCS *dambъ*) and **ded-mi* "put" (OLith. *demì*, OCS *deždъ* < **ded-jъ*) as due to the effects of Winter's Law in the weak stem of an earlier paradigm **dodō-l/*dod-*, **d^hed^hē-l/*d^hed^h-*, where the vocalism of the reduplication has copied that of the strong stem. The putative pre-Balto-Slavic **d^he-d^heh₁-l/*d^he-d^hh₁-* would entail a counter-argument against the current reconstruction of Indo-European reduplicated presents with accented **e*-reduplication and **o*-grade of the root (**d^hé-d^hoh₁-l/*d^hé-d^hh₁-*), a view supported precisely by the West Germanic cognate of OLith. *demì*, **dōn* "do" ← **dedō-* (OE *dōn*, OHG *tuon*). It is probably not without some interest to observe that Lith. *stóviu*, *stovėti* "stand" and *dėviù*, *dėvėti* "wear (clothes)" look very much like old perfects (= Ved. *tastháu*, *dadháu*) but do not show the expected **o*-grade of the root. The simplest solution I can see is that they adopted the vocalism of the aorists **stā-t*, **d^hē-t*, and it seems reasonable to assume a similar process for the presents of "give" and "put" in the prehistory of Baltic and Slavic.

p. 75²⁰: J. explains the Common Baltic athematic 1 sg. **-mai* (OPruss. *asmai* "I am", OLith. *-mì*, reflex. *-mies*) as a compromise between the 1 sg. **-mi* of "normal" athematic presents and **-ai* (< **-h₂e-i*) of the **h₂e*-conjugation. Gk. *-μαι* would provide a typological parallel. But old **h₂e*-conjugation presents like *barmi* "I scold" (= OCS *borjъ*, *brati* "fight", Lat. *feriō*, *-īre* "strike") or *žengmi* "I stride" (= Goth. *gaggan* "go") are not particularly well represented among Old Lithuanian athematic presents. If OPruss. *asmai* is taken at face value as pointing to a Baltic 1 sg. **-mai* (I am not certain that this is the only possible interpretation), I see no special reason to prefer a **h₂e*-conjugation origin over a perfect or a middle origin. Advocating for the later, I would argue that the creation of endings of a structure like that of Gk. *-μαι* (made up of an active marker of person and number + a voice marker) is typical of the middle voice, not of the perfect, the **h₂e*-conjugation, or the thematic conjugation. To judge from its general elimination outside of Anatolian, the fate of the **h₂e*-conjugation endings must have been like that of the perfect or, better, that of the thematic conjugation: the endings of the **mi*-series were either added to them (e.g. Hitt. 1 sg. preterit *-hhun*, HLuv. 2 sg. present *-tis*), or simply replaced them.

Miguel Villanueva Svensson